

RÁDIÓ ÉS HÁBORÚ

EGY NÉMET KÖZÍRÓ (Krohne Rudolf: a „Wir und die Welt“ c. folyóiratban) érdekes párhuzamot von a világtörténelem nagy hódításai, meg a hódítások eszközei és terei között. A nagy mongol hódítások eszköze a ló, tere a szárazföld; az angol világalom megalapozója a vitorlánhajó, tere a tenger; a ma hódítójának szerszáma a repülőgép meg a rádió, tere a lég. A párhuzam tetszetős és nagy mértékben igaz; aki tehát napjaink világalakító jelenségeit vizsgálja a tudomány pártatlan módszereivel, a levegő meghódítását veszi elsősorban szemügyre, vagy helyesebben „fülügy“-re.

A légi tér anyagi birtokbavételével együtt jár a szárazföld birtoklása, sőt bizonyos mértékig a tengeri uralkodás is; ez az anyagi birtokbavétel a repülőgéppel történik. A szellemi birtokfoglalás a műsorszórási rádió útján megy végbe.

Valamely hadviselő ország kétféle tennivalót lát maga előtt a műsorszórási rádió dolgában. Első: mit adjon népének és a külföldnek; második: mit engedjen venni külföldről polgárainak?

A háborús országok eddig három utat követhettek műsorszórási dolgában. A háború megindulásával megszüntettek minden rádióműsört, a vevőkészülékeket pedig minden hallgatótól azonnal bevonták. Se nem adtak, se nem vettek tehát műsört. Másutt csak időnként adtak híreket csupaszon vagy hazafias hanglemezek keretében, külföldre szóló propagandahírekkel vagy anélkül. És végül rendes békebeli szórakoztató műsört adtak, a harctéri események bő hírszolgálatával, külföldre irányuló propagandával vagy anélkül.

A kezdeti bizonytalanság az első és második esetnek kedvezett, de csak rövid ideig. A legtöbb helyen a legutolsó helyen említett megoldás jutott diadalra, még pedig igen bő és elsősorban az ellenfélnek szóló idegen nyelvű propagandával.

A készülékek teljes bevonása kényelmes eszköz az ellenfél híreinek semmivétele szempontjából, de befelé való hatása annál rosszabb. Ma már lehetetlen még a belső, hivatalos hírszolgálat is a lapok megjelenéséig várni. A rádiótlanított ország tehát jelentős tehertétellel indul a küzdelemben. A háborús rádióélet fejleményei azt bizonyítják, hogy még a korlátozott műsorszórást is nehezen viseli el a közönség, hát még a teljes beszüntetést.

A külföldi adások vétele tekintetében ezért a háborús országok kénytelenek vagy belenyugodni a vételbe, vagy többé-kevésbé megalkuvó tiltó rendszabályokkal élni. Legcélravezetőbb az összes vevőkészülék elvétele volna, ha ugyanakkor belföldi műsört nem kellene adni! Marad a külföldi vétel eltiltása, vagy lehető korlátozása készülékátalakítás útján. Bármily súlyos büntetéssel jár is azonban a külföldi állomások hallgatása, mindig lehet egyszerű és kényelmes s ami a legfőbb, biztos védelmet nyújtó módszereket találni a tilalom kijátszására. Minden hangszórási készüléken lehet hallgatni egy-két változtatással fejhallgatóval is; fölthanúi lehetünk napnap után annak a kiiktatásnak, melyet egy vételtilalmas ország népének adott az ellenséges állam rádiója arról, miként kell a hangszórási készüléket fejhallgatóra átállítani. Könnyű a mindent jól elvászoló, úgynevezett szelektív készüléket is nem szelektívvé, azaz áthallóvá tenni, az egész csupán

egy alkotórész kiemelésébe kerül. A saját állomás mellett levő idegen, sőt ellenséges állomás ilyenkor áthallik s a saját állomás erős hangja mellett mindig érthetővé tehető az ellenség szava. De ami a legérdekesebb: a külföldi vételt tiltó állam maga adja tudtára polgárainak az ellenséges rádiópropagandát azzal, hogy saját rádiójában nagy eréllyel cáfolja az ellenfél állításait. Minthogy a mai háborús felek egyáltalában nem zárhatják el népeiket az ellenséggel való szellemi és hírbeli érintkezéstől, úgy, mint a világháborús ellenfelek, a hadakozás igen élénk a rádióban is: az éterben állandó szócsata folyik. A szócsata pedig lényege szerint állításból és cáfolatból áll; cáfolni viszont az ellenfél állításának megismétlése nélkül nem lehet. Mennél képtelenebb ez az állítás, lelkünk alaptörvényei szerint annál jobban és felháborodottabban tiltakozunk ellene, az állítást azonban cáfolatunkkal együtt kikürtöljük. Ezek a nyilvánvaló ellentmondások bírnak rá némely államot félrendszabályokra: tiltanak is meg nem is. Át kell alakítatnia például mindenkinek a vevőkészülékét úgy, hogy csak a saját és a szövetséges állam műsorát vehesse; vagy ezt az átalakítást csak az úgynevezett megbízhatatlan alattvalókkal végeztetik el. A hadviselő államok egy része semmiféle tilalmat nem állít a külföldi vétel elé; polgárai szabadon hallgathatnak, amit akarnak.

Minden szorgalmas rádióhallgató ismeri azt a zűrzavart, melyet a háborús propagandaszolgálat teremtett. És minden művelt rádióhallgató érzi, hogy a világszerte dúló propagandajárvány, korunknak ez a szellemi népbetegsége miként folyik le az egyes emberben is. Némely túlzással azt lehetne mondani, hogy maholnap egyetlen háborús ország rádiója sem szólal meg anyanyelvén a legjobb vételi időben, hanem öncélú bálványá emelve a mindenhatónak hitt propagandát, idegen nyelven beszél. Mindenek harca tobzódik estéről-estére az éterben, egymástól földrajzilag messze eső államok beszélnek az egymás nyelvén. A művelt ember, aki már megtanult az újság sokszor semmitmondó sorai között igazi értelmet olvasni, most hallani próbál ugyanígy a szavak között. Kezdetben szenvedélyes mohósággal teszi ezt, hiszen a rádiókban tömérdek olyan hír hangzik el, ami a lapokban nem olvasható. Az ember eleinte büszke erre a saját maga által megszervezett, „egyéni“ hírszolgálatára, mely független a hazai korlátozottságoktól. Később harag fogja el az örökös ellentmondások, vaskos valódságok, átiátszó ráfogások és felcicomázott öndlcséreték hallatára. Lassanként megtalálja a középutat: bölcs fölényel hallgat oda-oda, mint ahogy az újságok főcímein szokta szemét végig futtatni. Ezen a ponton gyógyul ki az egyén egy szellemi népbetegségből: beoltódott a propaganda ellen, immunissá vált.

Mindezzel természetesen tisztában vannak a hadviselő államok propagandacsinalói is. Nem is a művelt közönségnél számítanak sikerre. A rádió mindenkié, de mint kollektív eszköz, elsősorban mégis a nagy tömegeknek, a kisembernek, vagy mint az angolul beszélő világban mondják, az utca emberének megfogására való. A háborús propaganda tehát elsősorban a rémhírkedvelő fél- és negyedművelt embert fogja meg, aki mindenáron az avatottság mezében szeret szerepelni. Ez az a réteg, melybe a műveltség külső vértjében mutatkozó „műveletlen középosztály“ minden államban olyan nagyon beletartozik, s amely felháborodik és megtorlást követel a saját rádiójától, de az idegenből vett híreket lelkesen tovább adja és haragja ellenére újra meg újra meghallgatja az ellenfelet. Egy harmadik hallgatócsoport egyszerűen készpénznek vesz minden propagandahuzugságot.

Amennyiben tehát a háborús rádiópropaganda értelméről és sikeréről beszélhetünk, erről a két utóbbi csoportról kell világos rádió-lélektani képet alkotnunk. Vájjon miben bízik valamely hadban álló ország rádiópropa-

gandája, mikor nyilván valótlan, vagy kínos erőlködéssel elferdített dolgokat mond el a célba vett ország nyelvén? A lelki tényezők egész sorában. Ezek: a minden országban lappangó bizalmatlanság a vezetők iránt, — az utca embere azt hiszi, hogy őt mindig csak félrevezetik az országában, előtte mindent eltitkolnak, — a negatívumok általános kedvelése, a pozitívumok semmibevevése; a műveletlenség és tájékoztatlanság okozta kritikahiány, hiszen a legegységesebb statisztikai adatok sem állnak készen az emberek lelkében az azonnali cáfolatra; az általános lelki tunyaság — ritka ember jár utána a hallottak igazságának; — a mindjobban terjedő politikai dilettantizmus, melynek minden rágalom kapóra jó; a hazafias érzésükben fertőzött emberek beteges rokonszenve az ellenség iránt.

Rendkívül fontos háborús propagandatényező úgy befelé, mint a külföld felé az a készség, mellyel a hadviselő országok államférfiai a rádiót, ezt a mérhetetlen arányú tömeghangszert kezelik. Egy-egy egyéni megszólalás százmilliókat vonz a hangszórók elé, rengeteg embert nyerhet meg vagy taszíthat el.

A műszóró rádióknak mindössze tizenhét éves történetében már múltja van a hangokban kifejeződő tábori postának. Az úgynevezett Chaco-háborúban szerepelt a hangok tábori postája először: asszonyok és gyermekek szóltak meg falujuk vagy városuk postahivatalaiban a rádiómikrofon előtt Paragvájban s ezt a megszólalást kint az arcvonalon nemcsak a paragvái, hanem az ellenséges bolíviai katonák is örömmel hallgatták, noha nekik szólt. Többmillió hadseregeknél persze nehéz a hadi rádióüzenetek efféle lebonyolítása, de azért a hangok tábori postája már megszületett és rendszeresen működik is. Háborús színt öltöttek a tarkaestek; eddig az volt a legsikerültebb közlők, melyben felsorolták, hogy a hadbavonultak közül kiknek született gyermeke. Az újszülöttek neveinek felsorolását harci muzsika szakította meg időről-időre és az adományok bejelentése. Egy gyermekocsigyar például a felsorolt ezrenyi „hadigyerek” valamennyijének kocsit adományozott.

Érdemes megemlíteni a háborús hírszolgálatnak azt az egyetemesen megnyilvánuló jelenségét, hogy egyenes kormánynyilatkozatok helyett idegen országok lapjaiból idéznek folytonosan. Olyan lapok is belekerülnek a világforgásba, melyekről saját hazájukban is csak a beavatottabbak tudtak eddig. A lapok viszont anyaguk egyrészt közvetlen rádióhallgatásból veszik; gyakori eljárás, hogy a háborús országok lehallgatott híryanagát, helyszíni közvetítéseit dolgozzák fel riportnak. A mai késedelmes postajárás, akadályos telefonálás idején mindenesetre a legfrissebb anyagot jelenti ez a munkamód.

A hadban álló országok nem zavarják annyira egymás rádióit, mint ezt várni lehetett volna a korábbi háborús tapasztalatok alapján. A zavarásnak néhány módja szerepelt ugyan; így az ugyanazon hullámon, nagyobb adóerősséggel, egyidejűleg keltett zöreje; az ugyanazon hullámhosszon, az eredeti állomás nyelvén közölt „áladás”; ez az utóbbi azonban sok sikert nem remélhet, mivel az állandó rádiózók a különböző állomások rendes bemozdóinak hangjait igen jól ismerik s ha nem ezeket hallják, mindjárt élnek a gyanúperrel. Megszokták már a harctéri helyzet magyarázóinak hangjait is minden háborús országból. Egyébként a hadviselők kölcsönösen kímélik a leadóállomások műszaki telepeit, csaknem minden állomás annyira ép állapotban jut elfoglalás esetén az ellenfél kezére, hogy az adás akár rögtön folytatható.

A helyszíni közvetítések a harcterekről rendszeresen folynak; a rádióriporterek és a velük dolgozó rádióműszaki emberek közül számosan elesetek. Közismert a varsói rádióállomás igazán hősi szereplése. Új jelenség az egy-